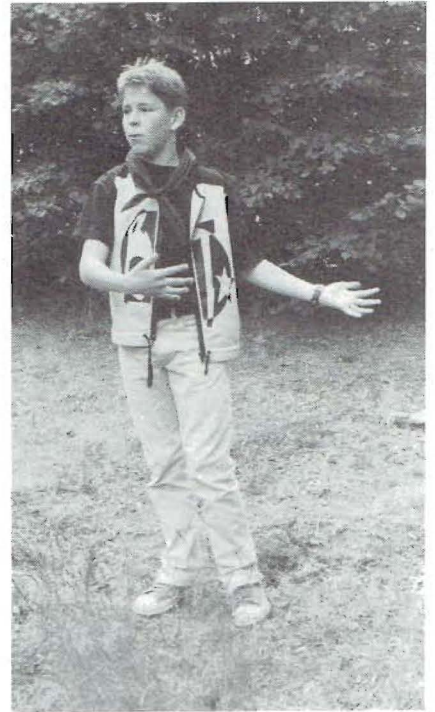

Een poëtische schooltuin: de ideale biotoop voor leergenet

Luce Rutten

Leergenet is een kostbare maar zeer delicate plant. In een duf klaslokaal verdroogt ze nogal eens. In een natuurlijke schooltuin zoals die van het St.-Jan Berchmanscollege in Mol, gedijen niet alleen de streekeigen kruiden, bloemen en struiken uitstekend. Zij vormt ook een gedroomde voedingsbodem voor plezier in natuurwetenschappen en doe-activiteiten allerlei. En de charme van dit mini-reservaatje is ook de Muzen niet ontgaan: sinds kort hebben zij er hun vaste stek. Er wordt getekend, gemusiceerd en geacteerd, poëzie gelezen, geschreven en gedeclameerd ... Onder de vleugels van enkele enthousiaste leraars krijgen de kinderen de smaak - en de geur, de kleur, de klank en het gevoel - van het kunstzinnig genieten te pakken. Wij mochten op een mooie lentedag zelf ervaren hoe hier het aangename en het leerrijke onlosmakelijk verweven worden. Fer Bergmans en Rik Van Brabant, twee actievelingen van de reservaat-werkgroep, traden op als gastheer.

Van park tot natuureservaat

Het St.-Jan Berchmanscollege van Mol is al sinds 1930 gehuisvest in de Jacob Smitslaan. Decennialang bleef de poort van het aanpalende 70 are grote schoolpark gesloten voor de leerlingen en de lekenleerkrachten. In de schaduw van de parkbomen liepen de priesters-leraars te brevieren tussen de rododendrons en langs de bamboebosjes aan de vijver.

*"Ik heb het ervaren, geloof mij:
in de wouden vindt gij meer dan in de boeken.*

*Hout en stenen zullen u over dingen leren
waarvan gij bij de leraars niets kunt horen."*

Als de Molse geestelijke onderwijsverstrekkers die wijze uitspraak van de beroemde twaalfde-eeuwse kloosterabt Bernardus van Clairvaux al kenden, pasten zij ze alleen op zichzelf toe en niet op de jeugd die aan hun hoede werd toevertrouwd. Maar brevierende priesters werden stilaan zeldzaam en enkele onderwijzers en biologieleerkrachten begonnen luidop te dromen van een schooltuin als openluchtklas voor aanschouwelijk onderricht en proefondervindelijk leren.

Het bleef niet bij dromen. Er waren concrete plannen voor een educatief reservaatje waarin alle Kempense landschapstypes - in miniatuur qua bestreken oppervlakte uiteraard - terug te vinden zouden zijn. Een arbeid- en geldverslindend project, dat spreekt voor zich. Gelukkig waren er veel handen bereid

om het werk lichter te maken: de energieke leerkrachtenploeg werd bijgestaan door enthousiast meehelpende leerlingen, en ook de plaatselijke natuurvereniging 'De Gagel' sprong bij met raad en daad. Dat Fer Bergmans, een van de initiatiefnemende onderwijskrachten, voorzitter is van die vereniging, zal daar allicht niet vreemd aan zijn. Het WWF zorgde voor enige financiële ondersteuning, maar de kosten bleven de pan uit rijzen. In 1995 schreef het Aardgasnatuurfonds (dat wordt beheerd door de Koning Boudevijnstichting) voor het eerst een wedstrijd uit voor projecten die de natuur in een stedelijke omgeving zouden opwaarderen. Alleen projecten "die op ecologisch of op sociaal vlak een voorbeeldwaarde hebben" kwamen in aanmerking. De 'reservaatploeg' van het college greep haar kans en werd de trotse winnaar van maar liefst 476.000 franken. Dat niet onaardige bedrag werd intussen nog aangevuld met (bescheidener) prijzen uitgereikt door de serviceclubs 'De Ronde Tafel' en 'Fifty-one', en met sponsorgelden van het bedrijfsleven.

Het ecologische pad op ...

Het resultaat van arbeid en fondsverzameling is een unieke natuurtuin. Met zichtbare trots gidst Fer Bergmans ons door een twintigtal biotopen en wijst op hun eigen typische fauna en flora. Een Vlaamse gaai heet ons al meteen

welkom vanuit het 'vogelbosje'. We herkennen een (struik)heideveldje, een zandrug met brem en gaspeldoorn, en een loofbos met varens als onderbeplanting. De 'wegberm', de 'bloemenweide', de 'kalkstrook' en het 'netelveldje' hebben in hun prilste jeugd heel wat spottende opmerkingen moeten trotseren, maar hun kleurenpracht en hun succes bij vlinders en andere insecten hebben de scheldnaam 'onkruid' intussen uit de lucht geveegd.

Het ven met zijn moeraszone is het pronkstuk van de tuin. Water- en moerasplanten, insecten en kikkers zijn hier de sfeermakers. Elders in de tuin werd de bestaande vijver aangepast aan de ecologische normen. Een rietkraag is aangeplant, de (uitheemse) bamboe afgesneden. De lange stelen doen nu dienst als materiaal voor een originele afsluiting. Alle paadjes en wallen zijn hier trouwens milieuvriendelijk. Een aantal afscheidingen vormen zelf ook een biotoop: de meidoornhaag, de houtwal en het pas aangelegde stapelmuurtje - een paradijs voor kevers en andere kleine beestjes. Zelfs de houtmijt is een bedrijvig hotel dat gefrequent wordt door muis, egel, wezel en vogels zoals de merel. Een inventief en creatief winterkoninkje verraste de reservaatbeheerders met een 'slaapnestje' in de 'bijental', pal boven de bijenkast. Het fraaie houten gebouwtje herbergt ook nog een levensruimte voor steekwespen en consorten.

Deze stal, het vlonderpad, de moestuin en de kruidentuin vormen de meest opvallende getuigen van menselijk ingrijpen. Maar ook de meest 'wild' ogende hoekjes zoals de bloemenweide zijn gediend met een beheerende (in casu maaiende) mensenhand. Aanleg en onderhoud gebeurt hier door handen van velerlei formaten.

... of het educatieve Kabouterpad

De afgelopen jaren hebben de leerlingen van het college in hun tuin bergen aarde verplaatst, geroid, geplant, gezaaid, getimmerd ... en op die manier hebben zij haast

ongemerkt heel wat (hand)vaardigheden verworven. Ook de kinderen van de lagere school mochten hun handen uit de mouwen steken. Zij timmerden bijvoorbeeld nestkastjes in mekaar en zij verzorgen hun eigen moestuintje. Binnenkort bakken zij frietjes van hun zelfgewonnen aardappelen. Natuurkennis verwerven zij zoveel mogelijk in de natuur. Het verschil tussen een fijnspar en een grove den? Wat is een 'heksen-bezem'? Uit welke delen bestaat een paddestoel? Even met de klas naar buiten, en het is voor iedereen zo klaar als een klontje.

Voor kleuters en de eerste graad van het lager onderwijs ontwierp de 'reservaatploeg' een ludieke en educatieve opdrachtentocht doorheen de tuin. Als het 'Kabouterpad' wordt uitgezet, vatten een twintigtal prachtige, kleurrijke (houten, tweedimensionale) gebaarde ventjes post op strategische punten in de tuin. Elke kabouter draagt een opdrachtensteekkaart aan een touwtje om zijn nek. Eens kijken wat dat ventje in de kruidentuin te vertellen en te vragen heeft?

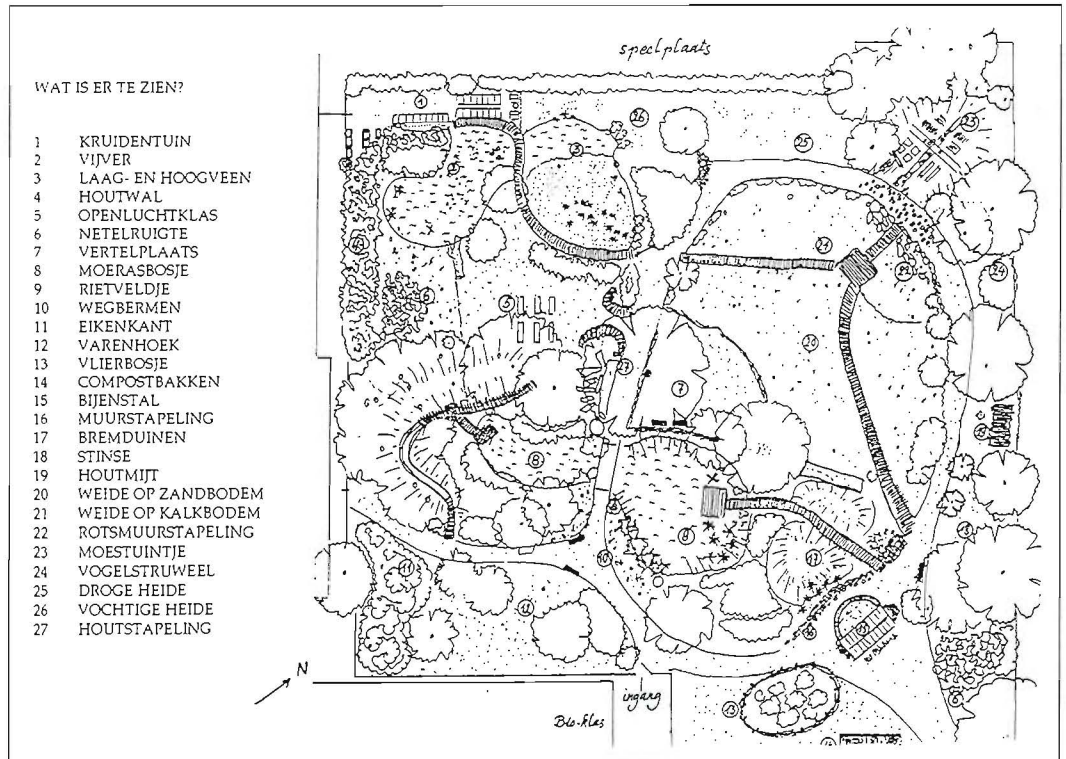
Ik ben Tijmpje de kruidenkabouter.

Ik wil kaboutersoep maken.

Ruik en proef van de blaadjes uit deze bak.

Welke zou jij kiezen om soep van te maken?

Gelukkig verwacht hij niet dat we de hele kruidenhoek op geur en smaak

evalueren, want die beslaat wel honderd gegroepeerde vakjes, voor evenzoveel verschillende kruiden ... en er wachten nog negentien even leuke opdrachten. Alle zintuigen, handigheid, verstand én gevoel komen aan bod. Wat je zo met je hele lijfje leert, vergeet je toch nooit meer?

Ook voor de biologielessen in het middelbaar zijn de mogelijkheden tot aanschouwelijk onderricht een niet te onderschatten didactische surplus. Stel je maar even voor dat je een klas het 'classificeren en determineren van planten' kan bijbrengen met je neus in het groen, terwijl elders een collega zich noodgedwongen moet beperken tot het droge opsommen van kenmerken op het bord ...

Natuur rijmt met literatuur

De reservaatploeg telt niet alleen onderwijzers en biologieleerkrachten onder haar leden. Al in een vroeg stadium sprong Rik Van Braband mee op de kar. Rik geeft Nederlands in de eerste graad van het college, hij is bibliotheekverantwoordelijke op school en ... hij is natuurgids.

Al van in zijn regentaatjaren is Rik gefascineerd door poëzie. Intussen heeft hij al heel wat leerlingen gedichten leren smaken én maken. Een paar keer per schooljaar laat hij zijn twaalf- en dertienjarige pupillen kennismaken

met een aantal gedichten rond één thema: herfst, bomen, de school, bloemen, vlinders, heksen, ... In het vlinderpakketje zit bijvoorbeeld deze impressie van Jules Renard:

Een vlinder

*is een in tweeën gevouwen liefdesbriefje
op zoek naar het adres van een bloem*

Jules Renard

"Centraal staat het beleven van de teksten en niet de kennis", dat is Rik's stelregel (1). Vanuit die visie trekt hij zijn poëzielessen zo veel mogelijk open naar andere vormen van zintuiglijk waarnemen. Bij gedichten over vlinders horen posters en andere afbeeldingen, een luisterliedje van Boudewijn de Groot, klassieke 'vlindermuziek', jeugdliteratuur en een sfeervolle wandeling door de schooltuin.

De leerlingen stellen aangenaam verast vast dat poëzie niet dat hermetische, wereldvreemde fenomeen is waarvoor zij het hielden. Enthousiast kruipen zij daarna zelf ook in de pen. De klas - bij mooi weer een hoekje van de schooltuin - verandert in een heus poëzie-atelier waar indrukken, beelden, klank en ritme en andere poëtische stijlmiddelen tot een sprekend en welkend geheel worden verwerkt en in de vorm van een haiku, acrostichon of rondeel worden gegoten, of tot een vrijere versvorm worden gekneed. Dat

de mooiste kunstwerkjes in de schoolkrant verschijnen, verhoogt de schrijflust nog.

Motivering en deskundige begeleiding hebben hier meer dan eens tot verbaasende staaltjes van poëtisch kunnen geleid. In de jaarlijkse poëziewedstrijd voor de Molse schooljeugd gooien de leerlingen van Rik Van Braband telkens hoge ogen. Ook in de grootste wedstrijd van het land, die van Jeugd

invallen? De vallende bladeren, zouden ze willen blijven hangen?"

"Deze struik zijn bladeren zijn aan de bovenkant heerlijk zacht. Dit is een eerste-klas overnachtingshotel voor insecten."

... en op cultuur

Het reservaatje is er gekomen - zo'n brok levende natuur kan je echter nooit 'af' noemen - en de basisschool heeft zijn educatieve Kabouterwandeling.

en Poëzie in Merchtem (2) veroveren zij geregeld een prijs of een eervolle vermelding. Met zijn vlindergedicht won eerstejaars *Wouter Hendrickx* een tweede prijs in de wedstrijdeditie 1996:

De luchtdanser

*Een vlinder is een luchtdanser
die zijn sierlijke pasjes alleen zet
op de beste podia van geurende bloem-
blaadjes*

in de kleurrijke schijnwerper van de zon
Wouter Hendrickx

Ook buiten het domein van de poëzie werpt een ontmoeting tussen taal(onderdicht) en natuur zijn vruchten af. Wat dacht je van de volgende originele zintuiglijke verslagjes van een observatiewandeling door de schooltuin waarbij de leerlingen van het eerste jaar secundair zich probeerden in te leven in de natuurelementen?

"Hoe voelen bomen zich? De dode takken, voelen zij nog iets? De boomstronken, hopen zij nog op leven? Ruiken de bomen de uitlaagassen van onze auto's? Zijn zij tevreden over ons? Hebben de planten aan de rand van de vijver geen schrik dat ze er

Onder de oude loofbomen is ook een plaatsje vrijgehouden voor een 'openluchtklas' met vertelhoek. Een ideaal plekje voor een tekenles. Die open ruimte werd in november '96 het groene podium waarop de leerlingen van het derde leerjaar hun toneelstukje opvoerden.

Alle leerlingen - voor de gelegenheid omgetoverd in diertjes en kabouters - kregen een rol en speelden die met overgave. De Muzen voelen zich duidelijk goed thuis in deze tuin. Rik Van Braband ijvert er intussen voor om ook voor het middelbaar de kansen die de schooltuin biedt op het vlak van culturele opvoeding ten volle te benutten. De combinatie van zijn ervaring met vakoverschrijdende 'poëzielessen' enerzijds en zijn voeling met en kennis van de natuur anderzijds mondde uit in een bijkomend project: het Poëziepad. Hij zette zijn ideeën op papier en overtuigde zo de Cultuurcel van het departement Onderwijs ervan dat dit initiatief wel wat financiële ondersteuning waard was. Al zie je Rik en de andere

'bevlogene' leerkrachten geregeld in een biotoopje neerstrijken om er schoonheid te puren (als 'school-kleine-vossen'?), je kan hen bezwaarlijk als 'zweverig' catalogeren: hun praktisch-organisatorische én financieel-economische voeten blijven stevig op de grond en weten de juiste wegen te bewandelen om hun doel te bereiken. Dat 'organisatorische pad' is uitgegroeid tot een stevig wegennet dat heel wat strategische knooppunten met mekaar verbindt: Natuurvereniging De Gagel, een Molse imker, Kunstkring Pierement, de openbare bibliotheek, het plaatselijk bedrijfsleven, service-clubs, het WWF, de Koning Boudewijnstichting, een ministerie ...

Wat betreft 'paden uitzetten' is Rik Van Braband overigens niet aan zijn proefstuk toe. Zes jaar geleden schreef hij - in het kader van zijn opleiding tot natuurgids - samen met enkele medestudenten twee "Natuurpadbrochures", leuke en leerrijke gidsen bij respectievelijk een lente/zomer- en een herfst/winterwandeling over het Coullissenpad in Mol-Sluis. De informatie op de rechterpagina wordt op de nevenstaande pagina telkens geïllustreerd met enkele verduidelijkende afbeeldingen maar vooral met gedichten, meer dan dertig per boekje. *"Een DICHTER kijkt, luistert, voelt, ruikt en proeft; een BIOLOOG beschrijft en verklaart daarenboven wat hij waarneemt. Beiden laten ons het grootse van de natuur aanvoelen en inzien. Dit boekje probeert dan ook op een aangename manier wetenschappelijke visies te verzoenen met poëtische"*, zo staat het in de inleiding.

Een all-round Poëziepad

Zijn schooltuinproject ziet Rik Van Braband nog ruimer. De uiteindelijke betrachting is om zo veel mogelijk schoolvakken en cultuurvormen te integreren in 'rondgangen' en andere happenings. Rik's oudste liefde, de poëzie, behoudt een spilfunctie en het project wordt naar haar genoemd. In de nabije toekomst zullen er in de schooltuin geregeld poëtische themarondgangen plaatsvinden. Op twaalf à vijftien voor het betreffende thema relevante plaatsen in de tuin wordt een pupiter met een passend gedicht 'geplant'. Elk gedicht is stijlvol geïllustreerd.

De thema's 'winter' en 'zomer' staan, op z'n boer-en-tuinders gezegd, al in de volle grond, een aantal andere thema's groeien nog in kweekbakken. Interessante thema's zijn er in overvloed. Voor het verzamelen en inventariseren van bruikbare natuurgedichten kan de school rekenen op de hulp van de hoofdbibliothecaris en de jeugdverantwoordelijke van de gemeentelijke openbare bibliotheek.

Allicht komt er ook een rondgang met uitsluitend poëzie van jongeren, en in een later stadium ook een met Franse en Engelse teksten, voor de hogere jaren. Als ze gezien hebben dat de wagen goed bolt, zullen de betrokken taallearkrachten er zeker mee opspringen en enthousiast meewerken, meent Rik. Samen met een aantal collega's werkt hij nu ook aan een reeks vakoverschrijdende steekkaarten die de poëtische themawandelingen opentrekken naar vakken als biologie, aardrijkskunde, geschiedenis, taalkunde, volkskunde, muziek, teken- en schilderkunst ... Op de fiche van de klaproos vinden we naast een afbeelding van een biologische uitleg over de plant ook informatie over haar herkomst, verspreidingsgeschiedenis en rol in de volksgeneeskunde, een overzicht van de verschillende benamingen, en ook verwijzingen naar schilderijen (van Monet en Vonnoh), Nederlandstalige gedichten en het beroemde Engelse "In Flanders Fields" waaraan alweer een historisch aspect wordt vastgeknoopt. Er wacht op initiatiefnemers nog vele uren boeiend opzoekwerk. Maar de eerste tastbare resultaten zijn er, en ze mogen er zijn.

Voor een breed publiek

Op zondag 22 juni 1997 was het dan zover: het educatieve reservaat werd officieel geopend. Het werd een feestelijke bedoening met - dat had de lezer al verwacht - veel poëzie. Hier en daar in de tuin werden gedichten voorgedragen door leerlingen, leden van de Haiku-kring Kempen toonden ter plaatse hun eigen talent en bekroonden de winnaars van de haiku-wedstrijd die werd uitgeschreven voor de leerlingen van St.-Jan Berchmans.

Zoals dat past bij een all-round poëziepad, kwamen die dag naast geschreven en gesproken woord ook andere kunst-

vormen aan bod. Tekenaars en schilders van de Molse kunstkring legden hun impressies van de tuin vast en een koperensemble - de leden werden uit de schoolbevolking gerecruteerd - zorgde voor een passende muzikale noot.

In de toekomst zal de tuin geregeld fungeren als locatie voor culturele evenementen. In augustus krijgen 'grabbelpassers' hier een natuurpoëziebad. Voor het najaar staat o.a. een tuinconcert door fluitduo Marsyas op de agenda. Dit duo brengt uitsluitend muziek die op de natuur geïnspireerd is.

Het unieke, veelzijdige schooltuinproject mocht in zijn korte bestaan al herhaaldelijk rekenen op warme belangstelling van de geschreven pers en de regionale televisie, en ook de BRTN wijdde er vorige winter een uitzending aan. Op vraag van het departement Onderwijs werden op een informatieve ontmoetingsdag in Aalst de educatieve aspecten van het project ook al toegelicht voor een breed leerkrachtenpubliek. Vanaf september kunnen geïnteresseerde leerkrachten - al dan niet met hun klas - de tuin bezoeken, na de nodige afspraken uiteraard. Ook andere belangstellenden zijn welkom.

Ik plan alvast een bezoek met een paar natuurminnende collega's in de overtuiging dat zij daarna de vingers zullen voelen jeuken om ons eigen verwaarloosde schooltuintje een opknabbeurt te geven. Het volgende jaar kom ik te-

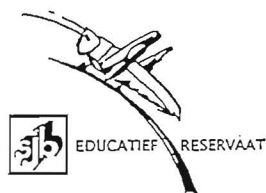
rug met de leden van onze werkgroep cultuur... maar mijn echtgenoot - ook een natuurgids - laat ik wijselijk thuis. Die zou mijn enthousiasme over het reservaatje ten onrechte interpreteren als de reeds lang verhoopte vrijbrief om ook ons eigen stukje groen maar één maaibeurt per jaar te geven en het voor het overige alleen nog maar uitgebreid te bestuderen en er met al zijn zintuigen van te genieten ... □

Noten

(1) Braband, Rik Van. Een hartige hap als aanbod. Poëzie schrijven in de eerste graad. In: Pedagogische Bijdragen voor Technisch en Beroepsonderwijs, nr. 113 (lente 1994), p. 44-45.

(2) Voor meer info over deze wedstrijd: Rutten, Luce. Jeugdpoëziewedstrijden in Vlaanderen. In: Klapper, november 1996, p. 20-25.

Luce Rutten schreef dit artikel oorspronkelijk voor het blad Klapper (1997, 2 - themanummer: "Werken met poëzie"). De foto's zijn van Rik Van Braband.

St.-Jan Berchmanscollege
Jacob Smitslaan 36
2400 Mol
Tel: 014-311841